

Bartoňková, Dagmar

Předmenippovské počátky prosimetra, smíšeného stylu, v řecké literatuře

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. E, Řada archeologicko-klasická. 1969, vol. 18, iss. E14, pp. [59]-71

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/109870>

Access Date: 16. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

DAGMAR BARTOŇKOVÁ

PŘEDMENIPPOVSKÉ POČÁTKY PROSIMETRA,
SMÍŠENÉHO STYLU, V ŘECKÉ LITERATUŘE

1

Střídání prosy a veršů je velmi starý jev, který existoval v literatuře indické, semitské, řecké, římské, ve staré literatuře islandské a keltské, znal jej středověk a udržel se vlastně až do nové doby. Zvláštní pozornost mu byla věnována již ve 12. a 13. stol., jak o tom svědčí zavedení speciálního středověkého termínu „prosimetrum“. V moderní literatuře upozornil na tento termín E. Norden, *Die antike Kunstprosa II*, Berlin 1918, str. 756¹, používat ho začal O. Immisch v článku *Über eine volkstümliche Darstellungsform in der Antiken Literatur*, otištěném v *Neue Jahrbücher* 24, 1921, str. 409—421, a po něm ho již běžně užívají i jiní. O tom, kolik badatelů z různých oborů se zabývalo již v starší době otázkou střídání prosy a veršů, svědčí nejlépe přehled literatury u K. Burdacha v stati *Die älteste Gestalt des West-östlichen Divans*, *Sitzungsberichte der königlich preussischen Akademie der Wissenschaften I*, Berlin 1904, str. 858—900, anebo do roku 1921 u Immische, op. cit.

E. Windisch² na základě studia keltské a indické literatury tvrdí, že střídání prosy a verše existovalo ještě před eposem, a J. Meier³ soudí, že již primitivní národy prokládaly epickou prosu rytmickými místy. M. Murko⁴ v této souvislosti upozorňuje na to, že obdobný jev se vyskytoval i u jižních Slovanů.

¹ E. Norden uvádí tyto příklady: *Hugo Bononiensis, rationes dictandi*, ed. Rockinger, *Quellen z. bayr. u. deutsch. Gesch.* IX 1, München 1863, str. 47 n. — „... duo quidem dictaminum genera novimus, unum videlicet prosaicum. alterum quod vocatur metricum. metricum vero ... reperitur tripliciter: aut cum pedum mensura et carmen vocatur, vel numero dumtaxat sillabarum cum vocum consonantia et tunc riddimus appellatur, seu utroque mixtum quod quidem prosimetrum compositione dicitur...“. *Thomas Capuanus* († 1239) *dictator epistularis s. summa dictaminis*, ed. S. Fr. Hahn, *Collectio omn. vet. et rec. I*, Braunschweig 1724, str. 279 n. — „... dictaminum vero genera tria sunt a veteribus diffinita, scilicet prosaicum, metricum et rithmicum. prosaicum ut Cassiodori, metricum ut Virgilii, rithmicum ut Primatis ... quodsi ex his fiat commixtio, ex tali commixtione denominationem assumit, ut dicatur prosimetrum sive mixtum. unde dictamen Boetii veteres prosimetrum appellarunt...“. Dále srov. k tomu dílo *De modo prosandi* z 13./14. stol., ed. Rockinger, op. cit. IX 2 (1864), str. 726, a *Summa de arte prosandi*, které sepsal *Conrad von Mure*, ed. Rockinger, op. cit. IX 1, str. 473 n. atd.

² E. Windisch, *Schrift über die Kelten Britanniens*, *Abh. d. Sächs. Gesell. d. Wissensch.* LX, 1913, str. 228 n.

³ J. Meier, *Über das Werden und Leben des Volksepos*, ...

⁴ M. Murko, *Neues über südslavische Volksepik*, *Neue Jahrb.* XLIII, 1919, str. 288.

Jaké však bylo postavení smíšeného stylu, prosimetra, v antické literatuře? Nad touto otázkou se zamýšlelo mnoho autorů, avšak jejich názory se často značně rozcházejí. Sporný je hned jeden ze základních problémů, totiž otázka vzniku prosimetra v řecké literatuře. Prosimetrum tu bývá obecně spojováno s tzv. menippskou satirou, pěstovanou u Řeků od poloviny 3. stol. př. n. l. kynickým filosofem Menippem z Gadar, a dále pak Meleagem a Lukianem. Od Řeků pronikl tento stylistický jev do římské literatury, nejprve do díla Varronova, a teprve v latinském písemnictví přichází — podle E. Nordena, op. cit., str. 756 — na pevnou půdu, neboť v Římě se rozvíjí příznačně bizarní způsob komposice. A byli to skutečně Římané, kteří projevili daleko větší pochopení pro míšení prosy a verše než Řekové. Po Varronovi totiž následuje v jistém časovém odstupu celá řada dalších římských autorů, kteří užívali prosimetra: Petronius, Seneca, Epiktetos, Apuleius, Apollinaris, Ausonius, Macrobius, Ennodius, Sidonius, Boethius, Martianus Capella, Fulgentius atd. atd. Zejména prostřednictvím Boethia a Martiana Capella se později dostalo prosimetrum do díla Dantova i do pastýřských románů renesančních básníků, jako byl Boccaccio, Sannazaro, Montemayor, Sidney, Barclay, d'Urfé, Opitz apod. (Z řecky písících pozdějších autorů srov. např. Filon z Alexandrie nebo Athenaios.)

Pokud jde o vysvětlení vzniku prosimetra v řecké literatuře, střetávají se zde dva protichůdné názory, že totiž prosimetrum buď vzniklo jako výsledek domácího, řeckého vývoje, anebo že šlo o literární jev „importovaný“. Tak C. Wachsmuth v *Silographorum Graecorum reliquiae*, Lipsiae 1885, napsal, že míšení prosy a verše Attičanům nevyhovovalo a že u nich nedošlo rozšíření ve vrcholném období klasicismu, ale že se rozvinulo teprve v době pozdější a bylo vzděláváno třemi Syřany, Menippem, Meleagem a Lukianem (str. 85).

Značnou pozornost věnoval problému prosimetra R. Hirzel ve své práci *Der Dialog — ein literarhistorischer Versuch I—II*, Leipzig 1895. V míšení prosy a verše nachází výrazné rysy „barbarství a nevkus“ (*Dialog I*, str. 380 n.) a v menippské satirě spatřuje produkt nové sofistiky, kterou staví do protikladu k attickému duchu jakožto prvek asijský. Zdůrazňuje asijský původ Menippa a Meleagra a odkazuje v této souvislosti na Wachsmutha.⁵ Hirzel vychází při svých úvahách z tvrzení, že menippská satira, jakožto literární produkt nové sofistiky, chtěla nejen poučovat, nýbrž i bavit, a dochází k závěru, že se tím velmi těsně přiblížila ke komedii, a to tím spíše, že dramata té doby byla obvykle určena pouze ke čtení. Z tohoto těsného vztahu ke komedii pak vyvozuje, že menippská satira příležitostně přecházela v metrickou formu. Autor však udává i další příčiny. Hovoří o citační manýře onoho období, jež chtělo být učeným a o tom, že zvláště kynikové si líbovali v přebírání veršů z Homéra či Euripida, ať už je ponechávali v jejich původní podobě, či je na způsob sillografů odívali do žertovné roušky a takto upravené je vkládali do prosaického díla (o tom však hovořil již i Wachsmuth, srov. op. cit., str. 78 n.). A přes parodie homérských veršů byla pak podle Hirzela již velmi blízká cesta k vkládání vlastních veršů do textu. S odkazem na Meineka, *Fragmenta Comicorum I*, autor konstatuje, že se již v staroattické komedii objevuje jisté míšení prosy a veršů, zdůrazňuje ovšem, že prosa je v dramatu cizí těleso, neboť se tu omezuje na citáty z různých formulí a listin.⁶ Dále se Hirzel zmiňuje i o kontrastu, který vyvolávalo v Margitovi

⁵ E. Norden, op. cit. I, str. 148, pozn. 1., však právem namítá, že představitelé asijského slohu verše a prosu nemísili, nýbrž téměř úplně rušili jejich vzájemný rozdíl a dodává, že Menippuv napodobitel Lukianos byl přece zapřísáhlý nepřítel asijského slohu, jak to i R. Hirzel uvádí ve svém *Dialogu II*, str. 330.

⁶ Jak R. Hirzel zároveň poznamenává, podle Poppelrentera, *De com. Att. prim.* 40, bývaly

spojování jambických trimetrů s herojskými hexametry, o vsunování veršů do prosy u Platóna, jehož Agathon, reprezentující řečnickou manýru gorgiovskou, přednáší svou řeč na Eróta zprvu poměrně střízlivě, později se však nechává strhnout obdivem do té míry, že hovoří ve verších. Důkaz, že nešlo o pouhou osobní charakteristiku Agathonovu, nýbrž o sofistickou manýru, nachází autor v dialogu *Faidros* (*Dialog I*, str. 383).

Rovněž i Norden, op. cit., zdůrazňoval sklon kyniků k parodii veršů Homéra a tragiků (Norden, op. cit., II, str. 755). O prosimetru u Platóna pak soudí (*I*, strana 111 n.), že „dětské výhonky sofistické umělé prosy“ jsou Platónovi „antipatické“ a že k nim sahá jen tam, kde je lze otevřeně parodovat (řeč Agathonova, řeč Lysiova) nebo kde může ukázat svým protivníkům, že by dovedl stejně dobře nebo i lépe tvořit tak, jako oni, anebo konečně aby si zažertoval. Vůči vysoce básnické dikci sofistické prosy se Platón nestaví tak odmítavě, byla po chuti jeho naturelu, užívá jí však jen zcela nebo napolo jakoby v žertovné hře, a to pouze pro poměrně méně vznešené látky.

Pozoruhodný je názor K. Burdacha, vyslovený v citovaném již článku. Burdach hovoří o míšení prosy s lyrickými nebo lyrickodramatickými strofami v staroarabské, staré islandské, indické a irské literatuře a říká: „... vor allem dürfte sie, wirklich vermute, auch in der antiken, griechischen wie römischen Literatur reich entfaltet gewesen sein...“ Proti úvahám o vzájemné nezávislosti antického a orientálního proudu tohoto míšení se Burdach staví podezřívavě a je toho názoru, že „... Auf der grossen Brücke westöstlicher Kulturgemeinschaft, in Syrien, wo sowohl Menippos als Meleagros zu Hause waren, entstand — so möchte ich vermuten — dann ein festerer Typus erhöhter Erzählung geschichtlicher, Roman — oder märchenhafter Art aus Prosa und lyrischen Einlagen, der durch Vermittelung der verlorenen griechischen Literatur in die arabische kam. Ins Abendland trugen ihm dann vielleicht im Zeitalter der Völkerwanderung die wandernden joculars und mimi...“ (str. 899 n.).

U. von Wilamowitz-Moellendorf, *Die griechische Literatur und Sprache*, 3 str. 165, spatřuje zase v menippské satíře duchaplnou nestylovost či porušení stylu.

W. Schmid v *Christových Dějinách řecké literatury* (*Christ's Geschichte der griech. Lit.*, München 1920) na str. 89 charakterizuje Menippovo střídání prosy a veršů jako zvláštnost údajně přejatou z Persie od arabských vypravěčů tzv. *maqāmāt* (Schmid tu odkazuje na Oldenberga, *Göttinger gelehrte Anzeigen* 1909, str. 66 n.). Již Schmid však připouští, že míšení prosy a veršů může být v Řecku stará lidová záležitost, přesto však považuje za rozhodující element v životnosti prosimetra působení orientálních vlivů, neboť je přesvědčen, že stylové střídání v tak velkém rozsahu, jak je tomu u menippské satiry, nemůže být záležitostí řecká.

V roce 1921 zasáhl do řešení otázky prosimetra O. Immisch, který v citovaném již příspěvku dokazoval, že prosimetrum vzniklo v řecké literatuře samostatným vývojem a že nebylo ovlivněno jinými literaturami národními, např. semitskými. — Je ovšem třeba předem podotknout, že se autor velmi často pohybuje na půdě hypotéz, ne vždy dostatečně podložených dokladovým materiálem.

Svou studii začíná Immisch úvahou nad Homérem a klade si v této souvislosti otázku, zda snad nejsou přítomny látky a motivy z „doby novely“, v níž dochází k rozvoji prosimetra, již v pozadí nebo v samotných základech homérického eposu.⁷

vůbec v nejstarších komediích dialogické partie v prose a byly spojeny s písněmi a verši sboru.

⁷ Srov. k tomu *Aly*, *Volsmärchen, Sage und Novelle bei Herodot*, Göttingen 1921, a *Radermacher*, *Die Erzählungen der Odyssee*, Sitz.-Ber. d. Wiener Akad. 178, 1915, Nr. 1.

Navrhuje tu prozkoumat, zda nelze i u Homéra pozorovat rozdíly mezi vyprávěním a přímou řečí, které by ukazovaly na přímou řeč jakožto na starší složku epického básnictví. Např. tak významný stylový prostředek jako epické přirovnání se prý až na několik výjimek nevyskytuje v přímé řeči (srov. k tomu též Finsler, *Homer I*², str. 333), přičemž je známo, že homérská přirovnání jsou poměrně mladý umělecký prostředek (zpravidla se v nich objevují mladší představy).

Sám Immisch však pocituje, že se o Homéra nemůže příliš opírat, a tak se obrací k Hesiodovu dílu *Erga kai hémerai*. Připomíná, že arabští básníci zvaní „rawi“ uváděli básně prosaicky a podobně že tomu bylo i v Provinci, kde se setkáváme s tzv. razos (rationes), prosaickými údaji o okolnostech, které vedly k vzniku písně, a má za to, že snad i Hesiodos myslel na obdobné užití dílčích úseků prosaického textu, když sestavoval svou báseň. Neboť co prý bylo přirozenější, než když rapsod, podobně jako rawi, oděl do prosy nutnou informaci o Hesiodovi a jeho bratru Persovi a vytvářel tak spojovací články. Ovšem prosaický text byl prý ještě zcela labilní a jen s obtížemi zachytitelný.

Jiný důkaz pro domácí původ prosimetra spatřuje autor ve volně roztroušených jambech básně o Margitovi a tvrdí, že zde je stylisované prosimetrum z doby, kdy existovala ještě pevná nadvláda plně metrického eposu. Na místo prosy vystoupil prý tehdy „vypravovací verš“. Obdobnou funkci přebíhá podle Immische trimetr ještě i daleko později, v době císařské, kdy se před hexametry a elegickými distichy používá jambického prologu, rovnocenného prosaickým předmluvám, jako je tomu u Statia a Martiala.

V dalších částech Immischovy práce se hovoří jako o dokladech prosimetra o Agonu, Zápase Homéra a Hesioda — o Agonu se v souvislosti s výklady o míšení prosy a veršů zmiňoval i Hirzel, který však byl toho názoru, že podobnost s menippskou satirou je čistě vnější, a U. von Wilamowitz-Moellendorf, jenž upozorňoval na kvalitativní odlišnost mezi Agonem a menippskou satirou —, Pseudoherodotově životopise Homéra, Kleobulovi z Lindu, Lobonově knize *Peri poiétón* nebo o Životě Ezopově. Immisch připomíná Ezopův epigram (*Antologie X* 123; srov. Crusius, *Philologus* 56 [1897], 202), který prý měl původně prosimetrickou formu, a považuje za pravděpodobné, že u Ezopa prosa odedávna převládala. Nachází tu paralelu s některými indickými útvary a připomíná rovněž básnické zbarvení staroionských logoi, novelistických vypravování, která našla ohlas u Herodota. Přitom je si však autor vědom toho, že není zcela jisté zda tu volnost prosaického stylu došla až k prosimetru.

Immisch — podobně jako jeho předchůdci — hovoří o tom, že na emocionálně zdůrazněných místech přechází do verše starší prosa sofistů (má tu opět na mysli Platonova Agathona v *Symposiu* [197 c], Sokrata ve *Faidru* [241 e]); polemizuje však s Hirzelem, Nordenem, Gerhardem (Phoinix von Kol., Leipzig 1909, 231 n.) a Geffkenem (*Neue Jahrb.* 1911 XXVII 402 n.) a vytýká jim, že menippský styl jednostranně navazuje na raně sofistickou manýru. Sám tvrdí, že vzhledem k předchozí i následující životnosti prosimetra je velmi nepravděpodobné, že by zprostředkování od sofistů až k Menippovi bylo třeba hledat v citační oblibě, typické pro populární filosofy.

S Hirzelem se však Immisch shoduje v názoru, že prosimetra používala staroattická komedie svým občasným přecházením z verše do prosy. Aristofanovských příkladů je prý málo, k Jezdcům 941 poznamenává scholiasta, že Eupolis jich měl více.⁸ Na tuto volnost staré komedie navazuje prý potom mimos.⁹ Dále je u Immische

řeč o výtvorech zábavného lidového vyprávění, jako byl Pseudokallisthenův román o Alexandrovi, román o Apolloniu Tyrském, zachovaném jen v latinské podobě, Charitonovi, milétských povídkách, a kromě toho se zde připomíná, že prosimetra užívala vedle plně prosaické a plně metrické formy i aretalogie. Značnou pozornost věnuje pochopitelně i Immisch menippské satíře a poznamenává, že za to málo, co máme z nejstarších prosimetrických lidových výtvorů zachováno, či lépe čeho se můžeme o nich dohadovat, vděčíme z valné části právě estetické romantice alexandrijských básníků s jejich sklonem ke staré lidové tradici. Zvláště v případě menippské satiry jde pryč o nové přijetí prastaré formy, podnícené přitažlivostí lidových knih.

Immischova práce nalezla kladnou odezvu v knize J. Ludvíkovského, *Řecký román dobrodružný*, Praha 1925, kdežto naopak F. Dornseiff, *Antikes zum Alten Testament*, *Zeitschrift für die alttestamentliche Wissenschaft* 11, 1934, str. 74, dává před Immischovým i vývody přednost Wachsmuthovu s Schmidovu názoru o orientálním původu prosimetra. Na rozdíl od Dornseiffa nepokládá za vhodné řídit k vývodům Wachsmuthovým a Schmidovým i Burdachovy názory, a rovněž nelze souhlasit s Dornseiffovým tvrzením, že prosimetrum se v řecké literatuře objevuje až u Menippa z Gadar. Názor o orientálním původu prosimetra v řecké literatuře je běžný — pravděpodobně pod vlivem Schmidovým — i v učebnicích řecké literatury. Srov. např. F. Stiebitz, *Stručné dějiny římské literatury*, Praha 1938, str. 154, pozn. 1.; autorova formulace je tu však dosti opatrná. I. M. Tronskij, *Dějiny antické literatury I (Řecká literatura)*, Praha 1955, str. 333, zdůrazňuje, že se střídání prosy a veršů vyskytovalo ve folkloru evropských národů a u východních vypravěčů, že se však v antické literatuře, „jež přesně oddělovala básnické druhy od prosaických“, zdálo nezvyklým.

T. Sinko, *Zarys historii literatury greckiej II*, Warszawa 1959, str. 25 n. hovoří o prosimetru v souvislosti s Menippem z Gadar dosti nelogicky jako o „nové formě“, neboť zároveň poznamenává, že prosimetrum existovalo již v staré populární literatuře (jako příklad uvádí *Život Homérův*). Prosimetrum charakterizuje Sinko takto: „Ta nowa forma w swej bezstylowości, a więc nieklasyczności, odpowiadała i antykulturalnej, i antyliterackiej krytyce cynickiej i nowemu smakowi tej kosmopolitycznej zbieraniny, jaka przedstawiała ludność wielkich miast hellenistycznych...“ (str. 25).

Nejnověji se vyslovil k problematice vzniku prosimetra B. E. Perry, *The Ancient Romances*, Berkeley and Los Angeles 1967; vyjadřuje se celkem pochvalně o Immischově článku (str. 336 n., pozn. 20), ale sám hledá původ prosimetra v řecké literatuře ve shodě se Schmidem v Orientě a nikoli u Řeků (str. 208).

Můžeme tedy nyní rozdělit hlavní názory na původ prosimetra v řecké literatuře asi takto:

1. prosimetrum je přímý import z Orientu (Wachsmuth, Dornseiff)
- 2a. impuls z Orientu nalezl v Řecku částečně připravenou půdu (Schmid, Perry)
- 2b. vznik prosimetra souvisí s ranou sofistickou a s jejími asijskými prvky, které jsou stavěny do protikladu k attickému duchu (Hirzel, Gerhard, Geffcken)
- 2c. vznik prosimetra speciálně v řecké literatuře syrské (Burdach)
3. prosimetrum vzniklo na domácí řecké půdě zcela nezávisle jako produkt lidové tvorby (Immisch)

⁸ *O. Immisch* v této souvislosti připomíná prosaický úsek objevený Wilamowitzem (srov. k tomu *Ekklesiadzusai* 911, *Griech. Verskunst*, str. 479).

⁹ Srov. *R. Hirzel*, op. cit. I, str. 436, a *H. Reich*, *Der Mimus*, Berlin 1903, str. 567.

2

Menippská satira znamenala nesporně důležitý předěl ve vývoji prosimetra v řecké literatuře. Chceme-li se však pokusit o řešení původu prosimetra, bude zapotřebí všimnout si ho nejprve v dílech předmenippovských, neboť třebaže se názory odborníků na původ míšení prosy a veršů různí, většina z nich nepopírá, že existovalo v řecké literatuře již před Menippem.

Ještě dříve, nežli obrátíme svou pozornost k tomuto tématu, považujeme za nezbytné zamyslet se nad tím, co máme vlastně pokládat za plnohodnotné, stylisticky relevantní prosimetrum. Odpověď na tuto otázku není podle našeho názoru zcela jednoznačná. Většina badatelů hovoří totiž jen obecně o „střídání“ prosy a veršů nebo o „míšení“ prosy a veršů, přičemž ze studií citovaných v první části našeho pojednání plyne, že do tohoto „střídání“ a „míšení“ uvedení badatelé v plné míře zařazovali různé verše z Homéra, Hesioda, Euripida apod. (srov. k tomu např. Norden II, str. 755). A tady začínají první těžkosti. Podle našeho soudu nelze čistě mechanicky pokládat za projev prosimetra každé použití verše v prosaickém textu a naopak, nýbrž je třeba zamyslet se u každého případu nad funkcí vkládaného verše a nad způsobem jeho zařazování do prosaického kontextu. Kdybychom pohlíželi na celou problematiku z čistě formálního hlediska, museli bychom jako projevy prosimetra chápat i citační případy v nejširším smyslu toho slova, jako jsou citáty věšeb, znění nápisů atd. Typické jsou takové veršové citace např. pro Herodota. Popisoval-li Herodot událost, při níž bylo zapotřebí zmínit se o věštbě, tu je nasnadě, že ji uvedl v podobě, v jaké se běžně tradovala, tj. ve formě veršové. Převádět její znění do prosy by bylo téměř tak absurdní, jako kdybychom od něho očekávali, aby vyjádřil prosaicky např. proslulé dvojverší na smrt Lakedaimoňanů u Thermopyl. V těchto výrazně citačních případech neměl autor prakticky jiné volby, neboť použití verše tu bylo diktováno ohledy čistě faktografickými. Vlastní počátky stylisticky relevantního prosimetrického vyjadřování je u prosaických skladeb možno spatřovat teprve v takových případech, kdy měl autor naopak plnou volnost vyjádřit svou myšlenku běžným prosaickým způsobem, avšak z různých důvodů (emoce, parodie, snaha po učenosti nebo po lepší ilustraci myšlenky, touha po efektu atd.) přechází k vyjádření ve verších, tak jak mu zpravidla vytanuly na mysl z děl starších básníků nebo i z lidového mudrosloví.

S prosimetrickými místy tohoto typu se setkáváme dosti často již v prose attického období.¹⁰ Verše tu plní v zásadě dvojí funkci: v jednom typu případů se autor prosaického díla dovolává svědectví různých známých básníků, kdežto v druhém z obou typů používá veršů známých (i méně známých) básnických zdrojů k vyjádření vlastních myšlenek.

Zvláště širokou škálu rozmanitých odstínů takovéhoto případů lze nalézt v díle klasika řecké filosofické prosy Platóna. Verše se u něho nacházejí v těchto dílech: *Faidón*, *Kratylos*, *Theaitétos*, *Sofisté*, *Filébos*, *Symposion*, *Faidros*, *Alkibiadés Deuteros*, *Hipparchos*, *Erastai*, *Theagés*, *Lysis*, *Prótagorás*, *Gorgiás*, *Menón*, *Hippiás Elattón*, *Ión*, *Charmidés*, *Nomoi*, *Epistolai*, *Politeiá*. *Mínós* (*Pseudoplatonika: Peri dikaiú, Eryxiás, Axiochos. Démodokos*).¹¹

V Platónově textu se předně nachází velké množství rozmanitých veršů (nej-

¹⁰ Stranou našeho zájmu zůstává v tomto pojednání Margites (tu jde o střídání hexametru a jambů) a komedie.

¹¹ Při řazení jednotlivých Platónových děl jsme vycházeli z Burnetova vydání Platóna.

častěji z Homéra), na něž autor, resp. osoby u Platóna hovoříci, přímo ve svých výkladech odkazují a jimiž ilustrují své myšlenky. Platón je uvádí často slovy λέγει, εἶπεν apod., jindy vkládá přímo do verše výraz φησί, při opětovné citaci uvozuje verš slovy jako καὶ τὸ, τὸ δὲ, ἢ τὸ atd. atd. Autor básnické vložky je někdy uveden jménem, jindy se hovoří pouze o „básníkovi“, ať už se pod tímto označením skrývá básník nám známý, nejčastěji opět Homér, nebo umělec nám blíže neznámý.

Nežádka se však v Platónovi setkáváme s případy, kdy je verš zapojen bezprostředněji do textu. Často po uvedení jména básníka (nebo opět pouze po obecném odkazu na „básníka“) následuje ještě kratší prosaický text, nežli Platón přistoupí ke konkrétní veršové citaci. Autor tu často prostě jen prosaicky formuluje část básnickovy myšlenky, anebo vůbec pouze vkládá spojovací slova.

Symp., p. 178 b:

.. ἄλλ' Ἡσίοδος πρῶτον μὲν Χάος φησὶ γενέσθαι
αὐτὰρ ἔπειτα
Γαῖ' εὐρύτερονος, πάντων ἔδος ἀσφαλὲς αἰεὶ, ἠδ' Ἔρωσ
Ἡσιόδῳ δὲ καὶ Ἀκουσίλειωσ σύμφησιν μετὰ τὸ Χάος δύο τοῦτο γενέσθαι,
Γῆν τε καὶ Ἔρωτα.

nebo

Alkib. 2, p. 151 b:

ὥσπερ δὲ καὶ ὁ Κρῆων Εὐδοκίῳ πεποιήται τὸν Τειρεσίαν ἰδὼν ἔχοντα τὰ
στέφη καὶ ἀκούσας ἀπὸ τῶν πολεμίων ἀπαρχὰς αὐτὸν εἰληφέναι διὰ τὴν τέχνην,
οἰωνὸν ἐθέμην, φησὶ, καλλίνικα <σά>στέφην.
ἐν γὰρ κλύδωνι κείμεθ', ὥσπερ οἶσθα σύ·

nebo srov.

Alkib. 2, p. 142 e—143 a:

κινδυνεύει γοῦν, ὃ Ἀλκιβιάδην, φρόνιμός τις εἶναι ἐκείνος ὁ ποιητής, ὃς
δοκεῖ μοι φίλοις ἀνοήτοις τισὶ χρησάμενος, ὁρῶν αὐτοὺς καὶ πράττοντας
καὶ εὐχομένους ἄπερ οὐ βέλτιον ἦν, ἐκείνοισ δὲ ἐδόκει, κοινῇ ὑπὲρ ἀπάντων
αὐτῶν εὐχὴν ποιήσασθαι λέγει δέ πως ὡδί
Ζεῦ βασιλεῦ, τὰ μὲν ἐσθλά, φησὶ, καὶ εὐχομένοις
καὶ ἀνεύκτοις
ἄμμι δίδου, τὰ δὲ δειλὰ καὶ εὐχομένοις ἀπαλέξειν
κελεύει.

kde je infinitiv, jímž končí dvojverší neznámého básníka. gramaticky zapojen do Platónovy argumentace třetí osobou κελεύει, která v originále — soudíc podle 2. osoby δίδου — asi nebyla.

Srov. dále např. i Faidr., p. 242 c—d, Alkib. 2, p. 149 d—e, Gorg., p. 484 e, Men., p. 81 b—c, Minos, p. 319 b, Nom. IV, p. 718 e—719 a, Polit. I, p. 331 a apod.

Někdy vzniká v určité Platónově partii úplná aglomerace skupin veršů přerušovaných jen krátkými prosaickými spojovacími úseky, např.

v Polit. II, p. 379 c—e:

Οὐκ ἄρα, ἦν δ' ἐγώ, ἀποδεκτέον οὔτε Ὅμηρον οὔτ' ἄλλον ποιητοῦ ταύτην
τὴν ἀμαρτίαν περὶ τοὺς θεοὺς ἀνοήτως ἀμαρτάνοντος καὶ λέγοντος
ὡς δοιοὶ τε πίθοι κατακείσθαι ἐν Διὶ οὔδει
κηρῶν ἔμπλειοι, ὁ μὲν ἐσθλῶν, αὐτὰρ ὁ δειλῶν·

καὶ ᾧ μὲν ἂν μείξας ὁ Ζεὺς δῶ ἀμφοτέρων,
 ἄλλοτε μὲν τε κακῶ ὅ γε κύρεται, ἄλλοτε δ' ἐσθλῶ.
 ᾧ δ' ἂν μὴ, ἀλλ' ἄκρατα τὰ ἕτερα,
 τὸν δὲ κακῆ βούβρωστις ἐπὶ χθόνα διὰν ἐλαύνει.
 οὐδ' ὡς ταμίας ἡμῖν Ζεὺς
 ἀγαθῶν τε κακῶν τε τέτυκται

Podobné střídání se vyskytuje dokonce i v dialogu, srov. např. Men., p. 95 e—96 a:

ΣΩ. ... οἷσθ' ὅτι ἐν τούτοις μὲν ὡς διδουκτοῦ οὔσης τῆς ἀρετῆς
 (Θέογνις) λέγει;

ΜΕΝ. Φαίνεται γε.

ΣΩ. Ἐν ἄλλοις δὲ γε ὀλίγον μεταβάς,
 εἰ δ' ἦν ποιητόν, φησί, καὶ ἔνθετον ἀνδρὶ νόημα,
 λέγει πως ὅτι

πολλοὺς ἂν μισθοὺς καὶ μεγάλους ἔφερον
 οἱ δυνάμενοι τοῦτο ποιεῖν, καὶ
 οὐ ποτ' ἂν ἐξ ἀγαθοῦ πατρὸς ἔγεντο κακός,
 πειθόμενος μύθοισι σαόφροσιν. ἀλλὰ διδάσκων
 οὐ ποτε ποιήσεις τὸν κακὸν ἀνθρ' ἀγαθόν.

ἐννοεῖς ὅτι αὐτὸς αὐτῷ πάλιν περὶ τῶν αὐτῶν ταναυτῖα λέγει;

Tento uvolněný způsob citace pak někdy vede až k takovým případům, jaký nalezáme

v Polit. IV, p. 424 b—c:

Ὡς τοίνυν διὰ βραχέων εἰπεῖν, τούτου ἀνθεκτέον τοῖς ἐπιμεληταῖς τῆς
 πόλεως, ὅπως ἂν αὐτοὺς μὴ λάθῃ διαφθαρέν ἀλλὰ παρὰ πάντα αὐτὸ φυλάτ-
 τωσι, τὸ μὴ νεωτερίζειν περὶ γυμναστικὴν τε καὶ μουσικὴν παρὰ τὴν τάξιν,
 ἀλλ' ὡς οἷόν τε μάλιστα φυλάττειν, φοβουμένους ὅταν τις λέγῃ ὡς τὴν

ἀοιδὴν μᾶλλον ἐπιφρονέουσ' ἀνθρωποι,
 ἧτις ἀειδόντες νεωτάτη ἀμφιπέληται,
 μὴ πολλάκις τὸν ποιητὴν τις οἴηται λέγειν οὐκ ἄσματα νέα ἀλλὰ τροπὸν
 ὠδῆς νέον, καὶ τοῦτο ἐπαινεῖ.

I v tomto případě je sice ještě u obou veršů naznačováno, že jde o citát z jiného autora, ale způsob, jakým se to naznačuje, nemá již formální charakter odkazu na určitou cizí osobu. Podobně

v Polit. II, p. 362 a—b:

τὸ δὲ τοῦ Αἰσχύλου πολὺ ἦν ἄρα ὀρθότερον λέγειν κατὰ τοῦ ἀδίκου. τῷ ὄντι
 γὰρ φήσουσι τὸν ἄδικον, ἅτε ἐπιτηδεύοντα πράγμα ἀληθείας ἐχόμενον καὶ
 οὐ πρὸς δόξαν ζῶντα, οὐ δοκεῖν ἄδικον ἀλλ' εἶναι ἐθέλειν,
 βαθεῖαν ἄλοκα διὰ φρονὸς καρπούμενον,
 ἐξ ἧς τὰ κεδνὰ βλαστάνει βονλεύματα,

není hned na první pohled jasné, že jde o verše Aischylovy, neboť slova τὸ δὲ τοῦ Αἰσχύλου se týkají předchozího Aischylova výroku z p. 361 c, reprodukovanáho prosaicky.

A jen dobře srozumitelný kontext dovoluje rozpoznat jako citát verš z Polit. III, p. 408 a:

ἢ οὐ μέμνησαι ὅτι καὶ τῷ Μενέλεω ἐκ τοῦ τραύματος οὗ ὁ Πάνδαρος ἔβαλεν
 αἷμ' ἐκμυζήσαντες ἐπ' ἦπια φάρμακ' ἔπασσον,

Tento verš je vložen do prosaického textu zcela bez jakékoli stopy citačního odkazu. Podobně postupuje Platón i v Polit. III, p. 389 d:

*Ἄν ἄρ' ἄλλον τινὰ λαμβάνη ψευδόμενον ἐν τῇ πόλει
τῶν οἱ δημοεργοὶ ἔασι,
μάντιν ἢ ἰητήρα κακῶν ἢ τέκτονα δούρων,
κολάσει ὡς ἐπιτήδευμα εἰσάγοντα πόλεως ὥσπερ νεῶς ἀνατρεπτικόν τε καὶ
ὀλέθριον.*

a v Polit. III, p. 390 a—b:

*Τί δέ; ποιεῖν ἄνδρα τὸν σοφώτατον λέγοντα ὡς δοκεῖ αὐτῷ κάλλιστον εἶναι
πάντων, ὅταν
παρὰ πλείαι ὧσι τράπεζαι
σίτου καὶ κρειῶν, μέθην δ' ἔκ κρητῆρος ἀφύσσω
οἰνοχόος φορέησι καὶ ἐγκλείη δεπάεσσι,
δοκεῖ σοι ἐπιτήδειον εἶναι πρὸς ἐγκράτειαν ἑαυτοῦ ἀκούειν νέω, ἢ τὸ
λιμῶ δ' οἰκτιστον θανέειν καὶ πότμον ἐπισπεῖν,*

V těchto dvou případech byl ovšem s to původní místo v básnickém originále určit jen vskutku dobrý znalec Homéra, příp. Aischyla.

Zcela zvláštní druh převzetí cizího verše nacházíme v Prot., p. 315 b—c:

*Τὸν δὲ μετ' εἰσενόησα,
ἔφη Ὀμηρος, Ἴππιαν τὸν Ἥλειον, καθήμενον ἐν τῷ κατ' ἀντικρὺ προστώφῳ
ἐν θρόνῳ.*

a op. cit., p. 315 c—d:

*Καὶ μὲν δὴ καὶ Τάνταλόν γε εἰσεῖδον
— ἐπεδήμει γὰρ ἄρα καὶ Προδίκος ὁ Κεῖος — ἦν δὲ ἐν οἰκίματι τινι, ᾧ πρὸ
τοῦ μὲν ὡς ταμειῷ ἐχρῆτο Ἴππόνικος, νῦν δὲ ὑπὸ τοῦ πλήθους τῶν
καταλόντων ὁ Καλλίας καὶ τοῦτο ἐκκενώσας ξένοις κατάλυσιν πεποίηκεν.*

Užití veršových částí z Homéra je zcela parodické, a jak praví Novotný, Protagoras (překlad), Praha 1939 str. 74, „nějakou souvislost Tantalova s Prodikem není třeba vyhledávat“.

Pozoruhodný je i doklad ze Symp., p. 220 c:

*καὶ ταῦτα μὲν δὴ ταῦτα·
οἶον δ' αὖ τὸδ' ἔρρεξε καὶ ἔτλη καρτερός ἀνήρ
ἐκεῖ ποτε ἐπὶ στρατιᾷς, ἄξιον ἀκοῦσαι.*

v němž je Homérova verše použito k přechodu k jiné části vypravování o Sokratovi, anebo doklad

z Nom. X, p. 904 e:

*...ὁπόταν μὲν (ψυχῇ) ἀρετῇ θείᾳ προσμείξασα γίγνηται διαφερόντως τοῦ
αὐτῆς, διαφέροντα καὶ μετέβαλεν τόπον ἅγιον ὄλον, μετακομισθεῖσα εἰς
ἀμείνω τινὰ τόπον ἕτερον· ὅταν δὲ τάναντία, ἐπὶ τάναντία μεθιδρύσασα
τὸν αὐτῆς βίον.*

*Αὔτη τοι δίκη ἐστὶ θεῶν οἱ Ὀλυμπον ἔχουσιν,
ὦ παῖ καὶ νεανίσκε ἀμελειῖσθαι δοκῶν ὑπὸ θεῶν...*

v němž má jiný verš z Homéra jistou uzavírací roli, naznačující přechod k záněrečné úvaze.

Pro srovnání odkážeme ještě na několik dalších případů s podobnými veršovými ukázkami:

Symp., p. 214 b:

*Καὶ γὰρ σὺ, φάμαι τὸν Ἐροξίμαχον· ἀλλὰ τί ποιῶμεν,
Ὅτι ἂν σὺ κελεύης. δεῖ γάρ σοι πείθεσθαι·
ἠητρός γὰρ ἀνὴρ πολλῶν ἀντάξιος ἄλλων·
ἐπίταττε οὖν ὅτι βούλει.*

Alkib. Deut. 2, p. 146 a:

*ΣΩ. Φαίης γε ἂν οἶμαι ὁπότεν ὁρώης ἕνα ἕκαστον αὐτῶν φιλοτιμούμενόν
τε καὶ νέμοντα τὸ πλεῖστον τῆς πολιτείας
τούτῳ μέρος,
ἵν' αὐτὸς αὐτοῦ τυγχάνει κράτιστος ὢν.*

Epist. VII, p. 345 e:

*ἐδόκει δὴ χαλεπαίνειν μὲν οὐ δεῖν ἐμὲ Διονυσίῳ μᾶλλον ἢ ἑμαυτῷ τε καὶ τοῖς
βιασαμένοις ἔλθειν ἐμὲ τὸ τρίτον εἰς τὸν πορθμὸν τὸν περὶ τὴν Σκύλλαν,
ὄφρ' ἔτι τὴν ὅλοην ἀναμετρήσοιμι Χάρυβδιν,
λέγειν δὲ πρὸς Διονύσιον ὅτι μοι μένειν ἀδύνατον εἶη Δίῳνος οὕτω προ-
πεηλακισμένου.*

Epist. I, p. 309 b:

*ἐγὼ μὲν οὖν περὶ ἑμαυτοῦ βουλευσομαι τὸ λοιπὸν τρόπον ἀπανθροπότερον,
σὺ δὲ τοιοῦτος ὢν τύραννος οἰκήσεις μόνος.*

Srov. dále i Krat., p. 415 nebo i Theait., p. 180 d—e apod.

Verše v Platónovi jsou převzaty, jak jsme to již několikrát naznačili, převážně z Homéra; přitom se Platónovo znění homérských veršů někdy v drobnostech liší od dochovaného Homérova textu (srov. např. Hippias Elatton, p. 365 a—b). Jednou se u Platóna objevují verše z Homéra, které z rukopisů vůbec neznáme; bývají vsunovány do VIII. zpěvu Iliady jako v. 548 a 550—552 (viz Alkib. 2, p. 149 d—c). Dále jde u Platóna o verše Hesiodovy, Aischylovy, Euripidovy, Solonovy, Parmenidovy, Pindarovy, Theognidovy i jiných básníků, a ojediněle i o verše, jejichž autory dnes již nemůžeme určit.

Jediné místo, kde jsou vloženy verše zřejmě přímo dílem Platónovým, představuje ona řeč Agathonova z dialogu Symposion, které si všiml již Hirzcl, Norden, Immisch atd.:

Symp., p. 197 c:

*Οὕτως ἐμοὶ δοκεῖ, ὦ Φαῖδρε, Ἐρωῖς πρῶτος αὐτὸς ὢν κάλλιστος καὶ ἀριστος
μετὰ τούτο τοῖς ἄλλοις ἄλλων τοιούτων αἴτιος εἶναι. ἐπέρχεται δὲ μοί τι
καὶ ἔμμετρον εἰπεῖν, ὅτι οὗτός ἐστιν ὁ ποιῶν
εἰρήνην μὲν ἐν ἀνθρώποις, πελάγει δὲ γαλήνην
νηεμίαν, ἀνέμων κοίτην ὕπνον τ' ἐνὶ κήδει.*

Hirzel, *Dialog I*, str. 383, považuje navíc za vlastní Platonův výtvar i dvojverší z *Faidra* 252 b, což však odmítl Norden, *I* str. 110, s odkazem na starší úvahy, podle nichž jsou tyto verše převzaty z nějaké starší orfické básně.

3

S vkládáním veršů do prosaického kontextu se setkáváme i u jiných prosaiků attického období. Platí to jak o prose filosofické, tak řečnické (jen výjimečně o prose historické, např. *Thukydidés III*, 104) a nevyhýbal se tomu ani sám *Aristoteles*. Tak např. ve spise *Éthika Nikomacheia* nacházíme vložené verše více než dvacetkrát, a to sice častěji ve funkci odkazu (autor se dovolává *Homéra*, *Hesioda*, *Agathona*, různých přísloví apod.), avšak v některých případech je i u něho cizí verš plně syntakticky zapojen do vlastní argumentace (srov. např. *III* 7, 1113 b). Několik málo dokladů lze nalézt i v *Xenofontových* spisech pojících se k *Sokratovi* (*Apomné-moneumata I* 2,20; *I* 11, 56.57. 58; *II* 1, 20; *II* 6, 11; *III* 2, 2), zde jde však vesměs o pouhé odkazování na svědectví básníků; do svých historických spisů však *Xenofón* verše nevkládá.

Oblíbené bylo zřejmě používání veršů v řečnické prose. Již *Cicero*, *Orator* 190, se zmiňuje o tom, že *peripatetik Hieronymos* z *Rhodu*, žijící na konci 3. stol. př. n. l., vybral ze spisů řečníka *Isokrata* asi 30 veršů. V minulém století sestavil pak seznam veršů u *Isokrata* a *Demosthena A. Schmidt*, *Zur Lehre vom orator. Numerus*, *Progr. Mannheim* 1858, str. 41—46. I u těchto autorů jde vesměs jen o verše, v nichž se řečníci na posílení své argumentace dovolávají slov známých básníků.

Často se hovoří jako o důležitém dokladu míšení prosy a veršů o *Agonu*, *Zápase Homéra* a *Hesioda*. *Homér* a *Hesiodos* tu přednášejí nejlepší místa ze svého básnického díla, publikum se rozhoduje pro *Homérovy* verše z *Iliady*, avšak *Panedes*, který řídí utkání, se přiklání na stranu *Hesiodovu*. Dříve se soudovalo, že *Agon* vznikl až za pozdního císařství, avšak objevený papyrus z 3. stol. př. n. l. svědčí o tom, že podstatná část díla byla hotova již někdy v této době a *Willamowitz* je pak dokonce radí do doby klasické. Dnes se zpravidla soudí, že *Agon* byl obsažen v *Museiu Isokratova* soupeře *Alkidamanta* (*A. Lesky*, *Geschichte der griechischen Literatur*, *Bern* 1957/58, str. 112). Pokud jde o poměr prosy a veršů v této skladbě, pokládáme za správný názor *Hirzelův*, *Dialog I*, str. 383, že ve vztahu k skutečnému *prosimetru* tu jde o podobnost čistě vnější (srov. k tomu též názor *U. von Willamowitze*).

Hirzelovým míněním tu můžeme podepřít i naši vlastní charakteristiku *prosimetra* jakožto mínění stylisticky relevantního. Zařazení veršů do prosaického textu je totiž v *Agonu* vynuceno přímo obsahovou náplní díla, a převádět je do prosy by bylo pochozíitelně zcela protismyslné. Na druhé straně nelze ovšem *Agonu* upřít charakter originálního slohového útvaru, vymykajícího se současně i z roviny pouhých *herodotovských* faktografických citací.

Zdá se tedy, že nejlepší podmínky pro vkládání veršů do prosaického kontextu byly v attickém období ve filosofické prose — s jejími bohatými možnostmi stylisticky rozvinuté argumentace. Platí to ovšem v plné míře jen o velkých filosofických postavách té doby, především o *Plátónovi*, kdežto v *Xenofontových* spisech filosofického obsahu je to spíše manýra bez větších stop tvůrčí invence. Jistá menší míra syntaktického vkloubení veršů do prosy řečnické souvisí pak asi s požadavkem větší pádnosti a větší faktografičnosti tohoto výrazněji politicky orientovaného literárního druhu.

To, co jsme v předešlých odstavcích uvedli, by tedy ukazovalo, že jisté zárodky prokládání prosy veršem byly již v předmenippovském období dosti výrazně rozvinuty. Míra, v které jsme přitom zjistili již v attickém období případy, kdy jde o daleko více nežli o pouhé citáty, nám snad dovoluje vyslovit závěr, že opravdu nelze pokládat hellénistické mísení prosy a veršů za pouhý import z Orientu, jak se často soudí, jakkoli jisté východní vlivy tu mohly sehrát určitou roli.¹²

Ve prospěch toho, že k mísení prosy a veršů docházelo v řecké literatuře nezávisle, hovoří, jak se zdá, i svědectví samotných antických teoretiků. Ti stanovili důsledné hranice mezi prosou a poesí a jejich přísný postoj vůči autorům, kteří by snad uvedené hranice chtěli překročit, ukazuje na to, že se takovéto pokusy dály. F. Novotný, *Eurhythmie*, Praha 1921 § 200, který sice hovoří v citovaném paragrafu o rytmické prose, nicméně však jeho vývody můžeme vztahovat i na prosimetrum, s odkazem na Cicera *De oratore* III, 184 n. zdůrazňuje, že podle Theofrasta jsou v celé prose roztroušeny stopy a kola volného dithyrambu. Aby však zůstala hranice mezi poesí a prosou patrná bylo prý stanoveno, že to mají být verše neúplné nebo nedokonalé, kdežto úplné verše v prose (tedy prosimetrum) byly prohlášeny za překročení této hranice — a to ve smyslu teorie za překročení vědomé, způsobené neumírněnou snahou po rytmičnosti. Takový smysl byl podle Novotného dán Aristotelovu předpisu *ὄρθμον δεῖ ἔχειν τὸν λόγον, μέτρον δε μὴ*. Podle toho, co jsme však zjistili výše, nepřihlížel tu zřejmě Aristoteles k využívání básnických citátů, jichž on sám občas používal, nýbrž měl na mysli vlastní verše skladatele prosy. A nakonec uvedme znovu F. Novotného, op. cit. § 202, kde se říká: „Přirozený vkus praví, že nemůže býti správná theorie, která učí, že umělá prosa se má skvíti vypůjčnými a vlastně zkaženými krásami poesie. U Řeků lze vysvětliti vznik oné theorie tím, že žili příliš v začarovaném kruhu poesie, aby se byli dovedli vyprostiti z jejího vlivu, když zakládali theorii o umělé prose samostatné...“.

Prosa i poesie měly tedy své vymezené hranice. Na druhé straně však řecký duch, odchovaný Homérem, ve chvílích nejvyššího rozletu cítil potřebu vyjádřit se veršem a netroufal-li si na básnění sám, „vypůjčoval“ si verše od zbožňovaných básníků.

DIE ANFÄNGE DES PROSIMETRUMS, DES MISCHSTILS IN DER GRIECHISCHEN LITERATUR VOR MENIPPOS

Der Wechsel von Prosa und Versen ist eine sehr alte Erscheinung, die sowie in der indischen, semitischen, griechischen, römischen als auch isländischen und keltischen Literatur zu verzeichnen war; im Mittelalter wurde dafür der spezielle Terminus „Prosimetrum“ eingeführt. Die Verfasserin befasst sich mit den Anfängen des Prosimetrums in der griechischen Literatur, wo diese Er-

¹² Uvedme v této souvislosti obecněji míněný výrok *J. Ludvíkovského* z jeho Řeckého románu dobrodružného, str. 20: „... Neméně pohodlným východiskem z nesnázi, aspoň pro klasického filologa je výklad ... že totiž je třeba hledati počátky řecké beletrie v Orientu. Otázka o vlivu tak zvaného Orientu se ovšem týká celé řecké kultury a poskytovala ve všech oborech mnoho příležitosti k všelijakým pseudovědeckým fantasiím. Je jisto, že nebyla řecká kultura nikdy hermeticky uzavřena vůči vlivům okolí, ale je neméně jisto, že ve srovnání s dnešní Evropou byl řecký život hmotný i duchový daleko uzavřenější a svéraznější, než si dovedeme představit ... Hlavně však se nám vnučuje otázka, slyšíme-li někoho mluviti o orientálních vlivech, co to vlastně je ten Orient? Lze mluviti o egyptském umění, o židovském monotheismu, o indické filosofii. Ale jaký to má smysl, řekne-li se všeobecně „orientální“ náboženství, nebo „orientální“ literatura a mluvili se brzy o smyslůstnosti Orientu, brzy o asketismu orientálním atd.? Neboť právě toto kolísání ukazuje, že tu zahalujeme jedním slovem všechno, co je nám neznámé a čemu nerozumíme.“

scheinung des öfteren allgemein mit der sogenannten Menippossatire in Zusammenhang gebracht wird. Was die Erklärung der Entstehungsgeschichte des Prosimetrum anbelangt, treffen gewöhnlich zwei widersprüchliche Anschauungen aufeinander, dass nämlich das Prosimetrum entweder als Ergebnis der heimischen griechischen Entwicklung entstanden sei, oder dass es sich um eine „importierte“ literarische Erscheinung handle. Nach der Analyse der Arbeiten, die sich mit dem Ursprung des Prosimetrum in der griechischen Literatur befassen, fasst die Autorin die bisherigen wichtigsten Auffassungen etwa folgendermassen zusammen: 1: Das Prosimetrum ist ein direkter Impuls aus dem Orient (Wachsmuth, Dornseiff). 2a: Für den Impuls aus dem Orient war in Griechenland der Boden teilweise vorbereitet (Schmid, Perry). 2b: Die Entstehung des Prosimetrum hängt mit der frühen Sofistik und mit deren asiatischen Elementen zusammen, die dem attischen Geist entgegengestellt werden (vor allem Hirzel). 2c: Die Entstehung des Prosimetrum speziell in der syrischen griechischen Literatur (Burdach). 3: Das Prosimetrum ist auf heimischem griechischen Boden völlig unabhängig als Produkt des Volksschaffens entstanden (Immisch).

Die Verfasserin selbst hält die Frage für wichtig, was eigentlich als vollwertiges, stilistisch relevantes Prosimetrum zu betrachten sei. Die Antwort auf diese Frage ist jedoch ihrer Ansicht nach nicht eindeutig, denn die meisten Forscher sprechen nur allgemein über den „Wechsel“ von Prosa und Versen oder über eine „Mischung“ von Prosa und Versen. Die Verfasserin meint, dass man jede Anwendung des Verses im Prosatext und umgekehrt nicht rein mechanisch als Prosimetrum betrachten kann, sondern, dass man von Fall zu Fall die Funktion des eingeschobenen Verses und die Art seiner Einreihung in den Prosakontext untersuchen solle. Als Ausdruck einer stilistisch relevanten prosimetrischen Äusserung betrachtet sie zum Beispiel nicht verschiedene Zitate aus Prophezeiungen, den Wortlaut von Inschriften u. ä., sondern erst solche Fälle, wo der Verfasser volle Freiheit hatte, seinen Gedanken in gängiger Prosa auszudrücken, aber aus verschiedenen Gründen (Emotion, Parodie, das Streben nach Gelehrsamkeit oder nach einer trefflicheren Veranschaulichung des Gedankens, Effekthascherei u. ä.) ging er zur Versform über, wie sie ihm aus den Werken älterer Dichter, aus der Volksweisheit in den Sinn kam, oder in eigenen Versen.

Die prosimetrischen Stellen dieser Art trifft man ziemlich häufig bereits in der Prosa der attischen Periode an. Die Verse erfüllen hier prinzipiell zweierlei Funktion: in dem einen Typ der Fälle beruft sich der Verfasser des Prosawerkes auf die Zeugenschaft verschiedener bekannter Dichter, dagegen in den anderen verwendet er Verse aus bekannten oder weniger bekannten dichterischen Quellen um eigene Gedanken auszudrücken. Eine besonders breite Skala verschiedener Nuancen solcher Fälle findet die Verfasserin im Werke Platons, des Klassikers der griechischen philosophischen Prosa.

Sofern es sich um Agon, den Kampf zwischen Homer und Hesiod handelt, stimmt die Verfasserin mit Hirzel überein, dass es sich im Verhältnis zum wirklichen Prosimetrum hier um eine rein äussere Ähnlichkeit handelt, denn die Eingliederung von Versen in den Prosatext wird hier direkt durch den Inhalt des Werkes erzwungen, auf der anderen Seite ist sie sich jedoch bewusst, dass es sich um eine originelle Stilform handelt, die gleichzeitig auch die Ebene blosser faktographischer Zitate verlässt.

Das Ausmass, in dem die Verfasserin bereits in der attischen Periode Fälle festgestellt hat, wo es sich bei der Einschaltung von Versen in Prosatexte um weit mehr als nur um blosser Zitate handelt, hat sie zur Schlussfolgerung geführt, dass man die hellenistische Mischung von Prosa und Versen nicht ausschliesslich als Import aus dem Orient betrachten kann, wengleich bestimmte östliche Einflüsse hier eine gewisse Rolle gespielt haben konnten.

Übersetzt von E. Uhrová

